

4

КОЛИ ЗАПИТАННЯ СТАЮТЬ ВІДПОВІДДЮ?

Як навчити учнів аналізувати медіамеседжі

Один з найвдячніших складників процесу викладання – це момент, коли учні кажуть: «Так от воно що!» – момент, коли їхнє розуміння предмета перетворюється на новий навик, і саме це стає запорукою подальшого процесу навчання. «Глибоке прочитання» документів, якому сприяє медіаграмотність, часто містить такі моменти.

У цьому розділі викладено спосіб аналізу, коли викладачі виступають одночасно як фасилітаторами, так і моделями для учнів, коли ті виконують завдання з декодування. Так учні набувають і поглиблюють свою власну допитливість. Опанування цим методом – докорінно важливий навик для викладачів дослідницької медіаграмотності.

ПОЄДНАННЯ ДЕКОДУВАННЯ, РОЗУМІННЯ ТА АНАЛІЗУ

Процес аналізу медіадокументів часто носить назву «декодування», що перекладом означає «деконструювання» (таким чином відображаючи ідею, що всі медіамеседжі «сконструйовані») або «прочитання» візуального меседжу, що може стосуватися як картинки, так і тексту, або і того, й іншого.

Застосування терміна декодування дещо відрізняється від того, як його застосовують у традиційній друкованій грамотності. У традиційній грамотності декодування загалом означає впізнавання літер і здатність озвучувати буквосполучення та склади. Воно – основа читання для здобуття значення, і саме його часто викладають початківцям окремо від розуміння (розуміння на слух окремих читаних уголос слів) і аналізу (осягнення тексту, який читач розуміє).

Медіаграмотність, зі свого боку, нерозривно поєднує всі три методи: від учнів сподіваються, що вони будуть опановувати їх одночасно.

КОЛЕКТИВНЕ ПРОЧИТАННЯ МЕДІАМЕСЕДЖІВ

Учні можуть виконувати декодування індивідуально, у формі письмового завдання, але на загал колективне прочитання, що виконує ціла група, набагато ефективніше. У такій спільній роботі фасилітатор (викладач або призначений для цього студент) спрямовує процес аналізу і обговорення за допомогою запитань. Мета цього не досягнення консенсусу щодо значення чогось конкретного, а швидше поглиблення індивідуального розуміння. Така колективна діяльність – потужний спосіб розвивати спектр навиків критичного мислення, одночасно з викладанням базового змісту.^{КП6.6} Так само, як і з іншими різновидами колективної роботи, «коли викладачі все роблять правильно, стається неймовірна річ: учні навчають один одного і врешті-решт здатні пізнати більше, ніж якби вони працювали індивідуально» (Frey, Fisher & Everlove, 2009, с. 1). Причина полягає в тому, що цей процес відкриває учням шлях до аналізу і спілкування з освіченішими одногрупниками і/або дорослими, і таким чином сприяє навчальному та когнітивному зростанню у, як казав Виготський, «зоні проксимального розвитку» (Moll, 1990). Викладач створює риштовання цього процесу за допомогою запитань і подальшого зондування ґрунту у пошуках доказів і свідчень.

Колективний процес також корисний і для викладача. Ведення групи учнів через декодування певних документів дає змогу оцінити рівень розуміння, виправити фактичні помилки, надати додаткову інформацію на ту чи іншу тему, якщо є така потреба, та розібратися з проблемами, які можуть постати, коли учні подають різні тлумачення одного і того ж меседжу.

ПОБУДОВА НАВИЧОК

Декодування документів допомагає учням розвивати цілий спектр навичок, які можуть бути використані у базових предметах, зокрема з природничих, суспільних та гуманітарних наук, а також у галузі охорони здоров'я. Воно навчає учнів:

- розрізняти між фактом та поглядом,
- аналізувати погляди та ідентифікувати упередження,
- робити висновки, і
- виносити і обґрунтовувати підсумки, що базуються на доказах з документа.

Крім того, даючи змогу практикуватися у формулюванні власної думки та слуханні тлумачень, що їх пропонують інші, колективне декодування розвиває навички вираження і створює нагоду для вивчення основ мовлення і слухання.

Процес глибокого читання, до якого входить і вислуховування думок одногрупників, примушує учнів виходити за рамки їхньої початкової (і часто поверхової) реакції чи інтерпретації. А через те, що учні мають базувати свої висновки на конкретних, задокументованих доказах, дискусії мають схильність лишатися ввічливими, попри те, що учні порівнюють діаметрально протилежні погляди. Медіааналіз, що використовує конструктивістський підхід, також заохочує розвиток моральної аргументації, у ході прояснення учнями своїх власних інтерпретацій та інтерпретацій інших та в обговоренні етичних питань. ^{КП6.1,6.2}

ЗАОХОЧЕННЯ КІЛЬКОХ ПРОЧИТАНЬ

У деяких підходах до медіааналізу інструктор спрямовує учнів до конкретного тлумачення чи розуміння меседжів. Цей підхід поширений у критичних дослідженнях, у семіотиці та у протекціоністських формах медіаграмотності, але загалом він не найефективніший спосіб розвитку аналітичних навичок у учнів.

ДО РОЗДУМІВ: ПРОДУКТИВНІ ЗАПИТАННЯ

Нещодавно група дослідників* розділила запитання, що їх ставлять викладачі учням, на дві категорії:

Репродуктивні, тобто такі, що «примушують учнів імітувати, згадувати чи застосовувати знання й інформацію, викладену вчителем, через процес копіювання»; і

Продуктивні, тобто такі, що «дають учням змогу творити, аналізувати та оцінювати» (с. 40).

Дослідники встановили, що під час практики в аудиторії, репродуктивні запитання (або ті, що стосувалися розуміння) переважали продуктивні у співвідношенні три до одного. З тих питань, які ставили молоді викладачі, лише 15% були продуктивні.

- Чому, на вашу думку, дослідники обрали терміни «продуктивне» і «репродуктивне»?
- Як ваш власний метод викладання порівнюється з результатами дослідження?
- Як збільшити кількість продуктивних запитань через декодування, що ґрунтуються на дослідницькій медіаграмотності?

*Tienken, Goldberg, and DiRocco (2009).

Буває так, що запитання, особливо таке, що має на меті визначити базові знання учнів, має лише одну правильну відповідь (наприклад, «Хто це намалював?» або «Коли востаннє оновлювався цей вебсайт?»). Такі запитання, спрямування на розуміння можуть ставати у пригоді й часто практикуються у декодуванні, але вони не найпринциповіші. Викладачі медіаграмотності мають заохочувати учнів іти далі від запитання, *що* вони бачать у вмісті документа, до запитання, *чому* ті чи інші складники увійшли до нього.

Мета такої вправи – дати учням зрозуміти, що люди самі конструюють значення з медіамеседжів, тобто не всі тлумачитимуть один меседж однаково. КПБ Залежно від навичок, переконань і походження окремого читача, він чи вона можуть по-різному інтерпретувати той чи інший меседж. Тобто, чим більше ваші учні відрізнятимуться від вас (викладача), то ймовірніше, що вони по-іншому читатимуть документ.

Для більшості викладачів найбільшою розбіжністю між ними й учнями стає вік, але також можливо виникатимуть розбіжності у переконаннях, ставленні до різних речей та життєвому досвіді. Дослідження підтверджують, що різниця у подібних речах спричиняє відмінні інтепретації медіамеседжів. Наприклад, тлумачення слів однієї пісні може бути дуже відмінне в дорослих і молодих слухачів (Condry, 1989). В одному дослідженні, де використовувалася пісня Мадонни «Like a Virgin», Грінфілд і її колеги (1987) дійшли висновку, що для дітей, які тлумачили слово «*virgin*» («незаймана») у контексті Діви Марії, пісня мала релігійні, а не сексуальні конотації.

Крім того, навіть коли учні приблизно одного віку, в групі можуть виникнути розбіжності, які учням буде важко прояснити (чи навіть визнати) коректним чином під час аудиторних дискусій. Досвід колективного прочитання ґрунтується на визнанні того, що всі по-різному тлумачать меседжі, через свої власні призми, і це дає змогу проаналізувати цю різницю. У ході цього аудиторія перетворюється на місце, де дивергентне мислення всіяко вітається, а повага до чужої думки – норма.

Визнання того, що люди по-різному інтерпретують медіа через призму свого власного досвіду і відповідний підхід до аналізу, який застосовує диверсифіковані прочитання, кидає виклик підходові «однієї правильної відповіді», яку часто використовують в освіті сьогодні. Для деяких викладачів це стає перешкодою, особливо тому, що, на перший погляд, медіадекодування, яке ми описуємо, може помилково здатися підходом у стилі «будь-що підійде»; може скластися враження, що цей підхід визнає правильність будь-яких відповідей чи функціонує на кшталт тесту чорнильних плям Роршаха. Але запитання і аналіз, які застосовуються у процесі декодування, що ґрунтується на дослідженні, ведуть учнів набагато далі вперед, за межі симплістичних чи поверхових тлумачень медіамеседжів, навіть якщо ці тлумачення і відрізнятимуться досить істотно від тлумачень викладача. Якщо увага залишатиметься на тому, як учні ретельно обґрунтовують свої аргументи, то декодування документів

зможе навчити учнів досліджувати і критично мислити – тобто навичкам, які допоможуть їм і в інших видах діяльності, наприклад у складанні іспитів.

Водночас у деяких ситуаціях викладач (або інший інструктор декодування) захочуть поділитися своїми власними тлумаченнями медіамеседжу чи висновками стосовно нього. Наприклад, на занятті з історії США викладач, імовірно, захоче поділитися своїм власним досвідом, дотичним до недавніх історичних подій (наприклад, війни у В'єтнамі чи Перській затоці) і порівняти свій особистий досвід з тим, що описується у підручнику чи інших джерелах.

У таких випадках викладачі мають усвідомлювати, що динаміка розподілу влади між ними і учнями, яка є наперед нерівною, може перешкоджати учням висловлювати свої погляди, якщо ці погляди суперечать поглядам викладача. Це серйозно підриватиме всі позитивні результати, які може дати процес колективного декодування. Або ж учні, ймовірно, можуть взяти за звичку приймати погляди викладача як єдино правильні. Як тільки вони починають так робити, то одразу ж припиняють мислити самостійно. Тому, можливо, викладачеві варто почекати пізнішої стадії в обговоренні й лише тоді починати висловлювати погляди та тлумачення, а також при висловленні особистої думки докладно пояснити, як саме таких висновків досягнуто.

ВИБІР МЕДІАДОКУМЕНТА

Ефективне медіадекодування розпочинається з самого документа. Ось деякі настанови.

1. Розпочніть з «наповненого» медіадокумента. Він має відповідати вашому навчальному планові та бути цікавим учням. Розпочніть з накреслення цілей навчального плану і цілей медіаграмотності. Поміркуйте над тим, що в ході заняття з декодування стане індикатором досягнення цих цілей (тобто, як саме учні продемонструють, чого вони навчилися). Тоді знайдіть зразки медіа, що відповідатимуть вашим цілям, і продумайте кілька питань, які полегшать аналіз.

Імовірно, в процесі пошуку належного документа вам зможе допомогти фахівець з медіабібліотеки. Досвідчений медіавикладач Кріс Сперрі у своїх семінарських презентаціях та у промовах заохочує інших викладачів «пам'ятати про липучки», тобто постійно відстежувати наповнені змістом медіадокументи (книжки, навчальні відео, плакати, розсилки) і «чіпляти» їх на уявні липучки. Часто найглибший і найцікавіший аналіз може відбуватися на прикладах, добре знайомих учням, але про які вони не замислювалися. Так само можна заохочувати самих учнів приносити до аудиторії приклади медіадокументів, які їм здалися інтрижними, цікавими, надихальними, незрозумілими або просто хибними.

2. Декодуйте різні типи медіа протягом навчального року. Так учні навчаться застосовувати свої навички з декодування до різних типів медіа-форматів і засобів комунікації.¹ Готуючись до занять, спробуйте використати документи:

- сучасні та історичні;
- високо- і низькотехнологічні;
- масові й альтернативні;
- комерційні та незалежні;
- професійні і любительські; а також
- такі, що представлятимуть різні медіажанри (наприклад, документальний фільм і драма, теленовини, аналітика, докудрама, реаліті-програми; гіп-гоп, кантрі, фольк та класична музика) та медіаформи (наприклад, аудіо, текст та відео).

3. Займіться питанням авторських прав. Чи є у вас беззаперечне право використовувати відповідний медіадокумент на занятті? Якщо ні, то чи є у вас право на «сумлінне використання» (якщо, наприклад, зробіте критичний огляд документа з учнями)?

Вибором медіа для аналізу керуватиме політика, що існує у вашій місцевій системі освіти чи у вашому навчальному закладі. Але прецеденти, що існують на практиці, часом відстають від швидкого темпу технології, і тому правила вашого закладу можуть бути неактуальні.

Ми рекомендуємо слідувати принципам дедалі більшої кількості викладачів, які вважають, що критичний аналіз медіамеседжів учнями ключовий для розвитку засадничих навичок грамотності у просотаній медіа демократичній системі і що елемент сумлінного використання в авторському праві має дозволяти саме таку навчальну практику. Ця думка підсумована у книжці Ріні Гоббс (Renee Hobbs's, *Copyright Clarity: How Fair Use Supports Digital Learning* (2010a)).²

4. Підготуйте необхідну базову інформацію та аналітичні питання, щоб викласти поняття змісту та джерела. Ідентифікуйте базову інформацію, яку потребуватимуть учні, щоб ефективно декодувати документи. Такою інформацією може бути словниковий, історичний чи навчальний контекст або деталі того, звідки походить медіадокумент (наприклад, якщо інформація про уряд тієї чи іншої держави походить зі «книжки фактів» ЦРУ (Central Intelligence Agency's World Factbook з вебсайту [www.cia.gov/worldfactbook.us](http://www.cia.gov/worldfactbook) чи з офіційного вебсайту самої держави), або про те, який впливовий той чи інший медіаприклад (наприклад, пісня, яка стала першим номером у хіт-парадах, на відміну від пісні, яка туди взагалі не потрапила), або стаття, надрукована в журналі з великим накладом на кшталт «Лайфу» (*Life*), на відміну від статті у маловідомому

бюлетені). Потім вирішіть, чи будете ви надавати цю інформацію в аудиторії до початку декодування, чи буде доцільніше, щоб учні прийшли на заняття вже підготовані, прочитавши її заздалегідь.

Сплануйте запитання, що ґрунтуються на доказах, щоб учні могли застосувати базові дані в своєму аналізі, і які відображують питання медіаконструювання та джерела. Що саме ви хочете спитати, залежатиме від того, що саме ви плануєте викладати. Наприклад, уявіть, що ви аналізуєте вебсайт присвячений відзначенню Дня Землі. Викладач суспільних наук може попросити учнів зосередитися на конституційних питаннях, пов'язаних з закликами до дії (наприклад, державна юрисдикція на противагу юрисдикції федеральній, свобода зібрання тощо), тоді як викладач-природничник може вирішити, що учням краще дослідити вірогідність наукового підґрунтя, на якому базуються федеральні закони. Пов'язавши декодування документа з його базовими засадами, викладачі можуть давати раду як з розвитком навиків, так і знанням змісту через процес декодування, що ґрунтується на медіаграмотності.

5. Менше – це більше. Набагато ефективніше провести «глибоке прочитання» меншої кількості медіадокументів, ніж поверховий аналіз і обговорення більшої кількості медіаприкладів. Тому краще показати короткі уривки з відео (чи фільмів), ніж повні стрічки. Кілька хвилин відео дуже наповнені аудіо- і візуальною інформацією. У деяких випадках, особливо коли ідеться про розвиток аналітичних навичок у дітей, доцільніше може бути повторний показ одного і того ж відеокліпу, з «глибшим» аналізом або ставленням різних запитань під час кожного показу.

ПРОВЕДЕННЯ ДЕКОДУВАННЯ

Проведення ефективного декодування потребує своєї тонкості. Психолог М. Л. Дж. Аберкромбі (1960) визнала цю складність, коли написала: «Як пояснити учням, що шукати, не пояснюючи їм, що саме вони мають побачити – ось дилема викладання» (с. 83).

Щоб навчити учнів, що саме вони мають шукати, викладач має розпочати з чіткого визначення навчальних цілей, що можна зробити через процес декодування документів. До цих цілей може входити вивчення словника та іншого базового змісту, що його можливо викласти перед початком декодування. Залежно від природи медіадокумента викладачі можуть вирішити на початку ознайомити учнів із деякими термінами, що часто з'являються у медіамеседжах (наприклад, «насолота для очей» або «словесний мотлох»). Водночас процес викладання має бути достатньо гнучкий, щоб дати змогу передати фактичну інформацію, залишаючи достатньо часу на незаплановані, але часто дуже цікаві та корисні дискусії.

На додаток до гнучкого підходу, ключ до ефективного навчання декодування медіадокумента – використання запитань. Спробуйте викласти від 80% до 90% того, що ви хочете сказати у формі запитань, із урахування таких принципів:

1. **Підготуйтеся до декодування, надавши контекст для аналізу.** Надайте необхідну базову інформацію та інструкції до початку декодування. У випадку з відеокліпами особливо важливо чітко пояснити учням, що саме вони мають шукати або дати їм знати, на чому зосередиться подальша дискусія. Аудіовізуальні меседжі, як правило, дуже багаті на образи, звук та наратив, і люди часто включають свій власний досвід і свої інтереси у справу декодування. Тому учні можуть часом не зосереджуватися на перегляді відео, приділяючи більшу увагу тому, що цікавить їх особисто, а не тому, що найбільш доцільне з точки зору дискусії (наприклад, соціально активний школяр може більше зосереджуватися на фізичній привабливості ведучої програми, а не на науковій темі, про яку та ведуча говорить, або іммігрант-новоприбулець вишукуватиме у новинах згадки про свою батьківщину, ігноруючи факти, про які говоритиме репортер).
2. **Завжди розпочинайте декодування із запитання.** Через те, що вони самі по собі пов'язанні з очікуванням відповіді, запитання запалюють мозок у спосіб, в який твердження не здатні цього зробити. Тому запитання відіграють важливу роль у залученні учнів. Для декодування у контексті медіаграмотності запитання можуть бути загальними запрошеннями до коментування, як, наприклад, ось такі:
  - Які меседжі ви бачите (або чуєте)?
  - Що ви відчули, коли дивилися (читали чи слухали) це?
  - Чи є у когось коментар чи запитання, щоб розпочати дискусію?

Такий загальніший тип підштовхування до роздумів працює особливо добре з учнями, що вже досвідчені як медіадекодувальники.

Коли ви ведете декодування з учнями-початківцями, то ефективніше розпочинати з запитань, що стосуються загального розуміння, або з базових запитань про сам документ:

- Звідки, на вашу думку, це взято (і чому ви так думаєте)?
- Коли цей документ зроблено (або коли вперше оприлюднено) і чим ви керуєтеся у пошуках відповіді?
- Для кого, на вашу думку, зроблено цей вебсайт? Чому?

Якщо це можливо, використайте специфічне запитання, яке буде пов'язане з вашими навчальними цілями.³

- Як, на ваш погляд, це пов'язано з ... (книжкою, яку ми щойно читали, з нашим дослідженням Африки тощо)?
- Як це підтверджує чи спростовує те, що ми вже вивчили про... (електрику, Громадянську війну тощо)?
- Які ваші враження про... (Китай, лемінгів, американських індіанців тощо з того, що ви щойно побачили (прочитали, почули)?

Або ви можете розпочати з одного з *ключових запитань для аналізу медіамеседжів*:

- Хто цільова аудиторія цього, і звідки ви це знаєте?
- Це факт чи думка чи щось інше?
- Кому цей меседж вигідний? Кому він може зашкодити?

Або ви можете ставити запитання, що поєднують навчальну програму та питання медіаграмотності:

- Якими інструментами користувався автор цього документа, щоб передати меседжі, що стосувалися... (математики, свободи слова, жінок, честі тощо)?

Перші запитання важливі, бо вони спрямовують декодування у певному напрямку та задають тон дискусії. Учні не зможуть довго виконувати завдання, яке чуже їм, тому, щоб збільшити бажання учнів брати участь у дискусії, викладачі мають сформулювати перше запитання так, щоб будь-хто в аудиторії зміг дати на нього відповідь (наприклад, «Що ви помітили про...» [тут внесіть елемент з навчальної програми]?). Відкрите запитання заохочує учнів використати свої попередні знання, а не нагадує їм, як багато чого вони ще не знають.

3. **Після відповідей учнів розпочніть пошук доказів.** Варто чітко визначити, чи ви шукаєте загальних доказів (серед яких може бути і власний досвід людини) або конкретних доказів, які були наявні в самому документі.

- Де ви це бачите?
- Чому ви так говорите?
- Які докази і підстави для цього ви бачите в документі?
- Звідки ви це знаєте?

4. **Продовжуйте ставити запитання, якщо це відповідає ситуації, особливо для визначення ключових елементів змісту і перспектив.**

- *Розширення:* Додайте тут ще щось. Що ви маєте на увазі, кажучи ...?

- *Тлумачення:* Якими словами ви б його описали? Що ви тут відчуваєте?
- *Роз'яснення:* Тобто тут ви кажете _____? Ви маєте на увазі _____?
- *Переформулювання:* [Сформулюйте ще раз, застосовуючи інші слова, або сформулюйте, вказуючи на відповідні візуальні елементи].
- *Підтвердження:* Так! Цікаво. Ніхто такого раніше не говорив!

5. **Відкрийте дискусію для додаткових учасників:**

- Ще хтось хоче щось додати?
- Що ще ви тут помічаєте? А що ще? [Це можна повторювати кілька разів].
- Хтось має якийсь інше тлумачення цього?
- Пройдімося по аудиторії і нехай кожен додасть по слову, що описує _____ [людину чи предмет, про які йдеться у медіадокументі].
- Зверніться до окремих учнів на ім'я (не для того, щоб присоромити їх, а просто щоб залучити мовчазніших до спілкування): Маріє, а ви що думаєте?

6. **Підлаштуюте ваші запитання до документа, а також до ваших цілей і потреб.**

Необов'язково ставити всі ключові запитання, навіть коли ви провадите «глибоке прочитання» медіадокумента. Рухайтесь у напрямку складніших питань, відповідаючи на які учні спиратимуться на ширші знання, пов'язані з цією темою, на свої особисті цінності та здатність зважувати протилежні ідеологічні бази. Ви можете виконати це, рухаючись від простіших питань до складніших, наприклад:

- *Розуміння:* Про що йдеться?
- *Аналіз самого меседжу:* Чому цей меседж взагалі видали? Які інструменти він використовує?
- *Тлумачення (аналіз реакцій на меседж):* Якими можуть бути потенційні ефекти цього меседжу? Кому він буде корисний, а кому зашкодить?
- *Застосування дії:* Як би ви відреагували, що б зробили?

Незалежно від того, з якого запитання ви почнете, пам'ятайте, що ваша мета – примусити учнів добре поміркувати над своїми відповідями і обґрунтувати свої коментарі доказами з самого документа. Намагайтеся робити запитання якомога відкритішими, щоб дозволити якомога ширші інтерпретації, навіть такі, які ви не могли б передбачити.

7. **Зверніть увагу на те, як саме ви ставите запитання.** Будьте обережні й переконайтеся, що процес ставлення запитання і вислу-

ховування ввічливий. Застосовуйте фізичні елементи, наприклад жести і рухи, щоб залучити учнів до дискусії. Тримайтеся позитивно і конструктивно, щоб створити затишну атмосферу, в якій учням буде комфортно висловлювати свої думки, навіть якщо інші учні (або ви самі) не будуть з ними погоджуватися. Завжди пам'ятайте, що ви приклад для наслідування для ваших учнів. Також поміркуйте над тим, як краще розставити столи та стільці, щоб заохотити дискусію (наприклад, колом, щоб усі могли одне одного бачити, а увага не була зосереджена лише на вас).

ДО РОЗДУМІВ: ЗАУВАГИ

Коли ми провадимо декодування на тренінгах з розвитку кадрів, ми часто призначаємо пару людей робити так звані «зауваги» щодо того, як саме ми ведемо декодування (які запитання ми ставимо тощо). «Зауважники» часто відзначають наші рухи, жести, вирази обличчя, тон голосу (особливо, коли ми реагуємо на коментарі), а також те, як саме ми формулюємо запитання, скільки запитань ми ставимо – це важливі елементи, що заохочують до участі й зміцнюють процес колаборативного розслідування. Згадайте ситуацію, коли ви провадили заняття з медіаграмотності з учнями, або уявіть, як би ви провели декодування документа. Що б відзначив «зауважник» у тому, як ви поводитесь?

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Усі викладачі обирають те, як саме підійти до викладання свого курсу і які саме приклади використовувати. Під час декодування документа важливо усвідомлювати вплив, що його має ваш вибір документів. Дуже легко потрапити у пастку аналізування лише тих документів, до яких ви маєте критичне ставлення (наприклад, маніпулятивної реклами або політичних гасел когось, за кого ви не проголосували б). Так же важливо аналізувати медіадокументи, які вам до вподоби (наприклад, виготовлені учнями відео, відео з медіаграмотності, що аналізують медіа, меседжі політиків, яких ви підтримуєте), а також несуперечливі чи незаполітизовані документи (наприклад, картинку з зображенням водного циклу або анімацію простої машини).

Нескладно передбачити, що у подібних заглиблених дискусіях можуть з'явитися проблеми, яких часом складно уникнути, особливо коли у вас мало досвіду. Ось про що важливо пам'ятати:

1. **Як уже згадано раніше, не кажіть учням, що саме бачити, або яка відповідь «правильна».** Продовжуйте використовувати за-

питання, щоб привести їх до тих пунктів, на яких ви хочете наголосити або до правильної відповіді, якщо така є. Наприклад, запитайте: «Де ви тут бачите наявність фізичних сил?» і, можливо, далі поставте запитання: «Яким чином це ілюструє чи заперечує фізичний принцип, що ми розглядали вчора?», замість: «А може хтось пояснити, чому цей спецефект неможливий у реальності?».

2. **Сприяйте тому, щоб учні аналізували й оцінювали медіамеседжі незалежно від ваших суджень.** Формулюйте запитання так, щоб вони ненавмисно не створювали певних упереджень серед учнів. Наприклад, спитайте: «Який тут міститься меседж стосовно американських індіанців?», а не: «У чому тут виявляється расизм?» або: «Які цінності просуває ця програма?», а не: «Як ця програма романтизує родинне життя?».
3. **Визнайте, що ваші власні упередження можуть проявлятися у ваших рухах, виразі обличчя, мові та поданні матеріалу.** Якщо ви будете кивати й усміхатися лише щодо деяких тлумачень, то учні відчують вашу думку, навіть якщо ви не будете висловлювати її вголос.

Також намагайтеся уникати того, що ми називаємо «тривожними сигналами» – зітхання, прочищення горла та інших звуків, які можуть якимсь чином передати учням, що вам цей меседж здається небезпечним, неправильним чи неприємним (навіть, якщо ви справді так думаєте). «Тривожні сигнали» перешкоджають спілкуванню, а не розвивають його, а також можуть налаштувати учнів проти вас, якщо їм здаватиметься, що ви критикуєте «їхні» медіа).

4. **Не робіть так, щоб учні відчували себе дурнувачами, і не створюйте для них навмисних пасток.** Можуть виникнути ситуації, коли ви, щоб щось довести, захочете здивувати учнів запитанням, на яке вони майже однозначно дадуть неправильну чи неповну відповідь. У такому разі використовуйте займенник «ми»:

- Ми навчилися зосереджуватися на _____, і ми маємо схильність не помічати _____.
- Чому є ймовірність, що нам це навіть не спаде на думку?

Або визнайте свої особисті схильності:

- Я б теж так сказав.
- Коли я вперше це прочитав, мені теж так здалося.

5. **Стежте, щоб не було опору аналізу чи однобічних коментарів, які подаються як правда.** Наприклад, учень може відкинути якийсь коментар, кажучи: «Ви дуже глибоко копаєте». Поставте відповідне запитання:

- А це хіба можна тлумачити лише одним способом?
  - А як би на це відреагував хтось інший?
6. **Не зашкодьте нікому.** Будьте свідомі того, що медіамеседжі дуже потужні й мають здатність приводити до несподіваних наслідків. Один типовий приклад, який нам часто траплявся, – це викладачі, які прагнуть наголосити на зв'язку між розладами харчової поведінки і зображеннями в медіа худючих моделей. І готують наочні матеріали з їхніми зображеннями, щоб показати цей зв'язок. Намір тут добрий, бо викладачі хочуть, щоб учні критично задумалися над цими образами, але що бачать і запам'ятовують з таких матеріалів дівчата-учниці – то це багато дуже худих жінок, що популярні, красиві та успішні. Навіть хлопці захоплюватимуться такими зображеннями. Як наслідок, *набагато* ймовірніше, що дівчата сидітимуть на дієті і вдаватимуться до руйнівної харчової поведінки, щоб бути схожими на жінок на фото.⁴

Заняття, де обговорюватимуть стереотипи чи упередження, мають бути підготовані з особливою чутливістю, бо, показуючи приклади негативних стереотипів, ви, ймовірно, посилюватимете їх, а не підтримуватимете їхній вплив. Такі образи також часто можуть ставати нагадуванням про біль, сором чи злість серед учнів, які у минулому ставали об'єктами упередженого ставлення.

ДО РОЗДУМІВ: ШКОДА ЧИ ДОПОМОГА?

Щоб накреслити історичний контекст для класного читання «*Анна Франк: щоденник дівчинки*» (1952), один шкільний учитель вирішив створити роздатковий матеріал з антисемітських медіа всього світу, разом з коротким уривком з книжки Гітлера «*Майн кампф*», кількома антисемітськими карикатурами з Бельгії та записом радіопередачі отця Кофліна зі США. Вчитель чітко пояснив, що ці медіа антисемітські, і розпочав декодування. Учні не знали про існування подібних джерел і були особливо здивовані наявністю американського прикладу.

На вашу думку, яка була потенційна користь від такого заняття? Яка могла б бути шкода? Чи добра ця ідея взагалі – пропонувати учням на розгляд антисемітські матеріали? Чому так? Або чому ні? Яка саме стратегія викладання може дати перевагу користі над шкодою?

Через це ви маєте бути готові зіставляти негативні чи потенційно шкідливі меседжі з позитивними медіарепрезентаціями (декодувати ті й ті). Дослухайтесь до учнів, які реагують особливо емоційно, й обговоріть це з ними, як і до того, що це все означає для інших учнів.

Також будьте готові відповідати тим учням, які, розглядаючи меседж, що містить стереотип, скажуть щось на його підтримку. Це може бути цілий спектр зауважень – від невинного, спричиненого незнанням застосування неважливого слова до навмисного використання образливої лексики. Щоб захистити тих учнів, яким можуть загрозувати такі коментарі, й щоб створити безпечний простір в аудиторії для обговорення – необхідний пререквізит для успішного декодування – викладач не може залишати подібні коментарі без реакції.

Ця книжка не має на меті давати детальні стратегічні поради щодо того, як ефективно боротися з упередженнями.⁵ Дії індивідуального викладача залежатимуть від конкретних учнів і його взаємин з ними. Але, даючи учням змогу для подальшого аналізу, медіаграмотність пропонує способи умиротворення ситуації або навіть перетворення негативної події на позитивний навчальний досвід.

Просити учнів говорити про те, хто виграє, а кому шкодить повторення негативних стереотипів, або дослідження конотацій і впливу окремих слів і чому хтось підбирає саме ті, а не інші слова, може стати засобом прямого розв'язання ситуації без атакування чи присоромлення якогось одного з учнів, або без встрявання у суперечку сам-на-сам з тим, хто і зробив неприємне зауваження. Продовження колективного аналізу дає учням змогу висловити підтримку тим, хто може стати стає жертвою упереджень, і це дає змогу вам продемонструвати, чому погляд промовця не підтверджений переконливими доказами.

ПРИКЛАД

Анотовані приклади декодування медіадокументів

Для ілюстрації декодування з використанням наведених вище принципів і застережень подамо два приклади декодування документів. Перший приклад підійде школярам віком від 10 років і старшим, хоча формулювання та природа запитань і аналізу залежатиме від загального рівня учнів і того, до якого саме предмета належатиме зміст документа, що його декодуватимуть. Другий приклад згодиться для ранніх класів початкової школи. Це просто приклади того, як може пройти дискусія у класі, а не готовий сценарій проведення декодування.

Ми почали з того, що обрали дві добірки медіадокументів для аналізу. На додаток до накреслення того, як саме може повернутися обговорення, коли викладач вестиме колаборативне декодування з усім класом, ми також додали (у колонці праворуч) анотації щодо інструментів медіаграмотності та загальнопедагогічні моменти, а також приклади, які допоможуть побачити контраст з іншими підходами до декодування, відмінними від медіаграмотності.

Приклад 1: «Відкриття Міссісіпі де Сото» та «Таємна вечеря»

Перший набір документів зосереджується на двох картинах, що зображують перший контакт між європейцями та американськими індіанцями у XVI і XVII ст.: (1) це відома ілюстрація прибуття іспанського першовідкривача Ернандо де Сото та його військ на річку Міссісіпі 1541 р. (намальовану 1855 року американським художником Вільямом Пауелом), що має назву «Відкриття Міссісіпі де Сото» та (2) ілюстрація прибуття іспанських конкістадорів до індіанського селища на початку 1600 р. (намалював 1991 р. Джонатан Теплий День, відомий індіанський художник, що походить з індіанського поселення у Мексиці Таос Пуебло), що має назву «Таємна вечеря». Наш приклад декодування цих картин відбувається в контексті заняття з історії у старших класах американської школи, хоча ці документи також було б цікаво декодувати на заняттях з історії, де піде мова про європейських першовідкривачів, про американську історію, історію індіанців, стереотипи, візуальну соціологію та історію мистецтва (для учнів віком від 10 років і до університетського рівня).

Навчальні цілі	
Цілі з історії:	Цілі з медіаграмотності:
Визначити конфліктні культурні перспективи в історичній репрезентації. Вивчити перебіг подій та термінологію, пов'язані з експансією на Захід та європейським дослідженням континентальної Північної Америки у XV та XVI ст. Обговорити і подумати про різні аспекти першого контакту між європейськими завойовниками та корінними народами та як ці події вплинули на пізніші уявлення та події. Порівняти, як історичні події та враження передаються впродовж тривалого часу.	Попрактикувати декодування візуальних меседжів, разом з вивченням «граматики» інструментів, які застосовуються у малюванні (обрамлення, лінії, колір, кути, освітлення). Застосувати ключові питання до аналізу медіамеседжів, разом з питанням авторства, спонсорства, цілей, аудиторії, погляду, довіри. Подумати про користь і шкоду від того, в який спосіб розказані ці дві історичні історії, а також про тих, чиї історії взагалі не розказані.
Терміни	
Де Сото, перший контакт, експансія на захід, історична доля, колоніалізм, вігвам, люлька миру, тотемний стовп, культурна перспектива, пуебло, Вільям Пауел, Джонатан Теплий День, хол Капітолію США, «Таємна вечеря» да Вінчі	

Ілюстрація 4.1. Відкриття Міссісіпі де Сото (фрагмент).

Художник: Вільям Пауел, 1853.

Джерело: http://www.aoc.gov/cc/art/rotunda/discovery_mississippi.cfm.

Демонстрація декодування, приклад 1	Коментарі
<p>В = вчитель; У = учень</p> <p>В: Ми продовжуємо вивчати експансію на захід через території, які пізніше стали штатами Середнього Заходу. Сьогодні ми розглянемо, як європейський колоніалізм став основою для американського завоювання у напрямку від узбережжя углиб країни. Ця картина змальовує «відкриття» європейцями річки Міссісіпі першовідкривачем Ернандо де Сото [Проекція у пауерпойнті зображення картини].</p> <p>Картина називається «Відкриття Міссісіпі де Сото». Хто з них, на вашу думку, де Сото?</p> <p>[Ліс рук і хор голосів, сміх; вчитель запитує ученицю, яка підняла руку].</p>	<p><i>Щоб підкреслити роль запитань у процесі ведення цього декодування, ми виділили запитання вчителя жирним шрифтом.</i></p> <p><i>Після невеликого вступу, вчитель починає декодування із запитання про зміст документа, що напевно приведе до згоди у класі й учитель потім зможе перейти до «глибокого прочитання» цього документа.</i></p>

Демонстрація декодування, приклад 1	Коментарі
<p>У1: Той, що на коні.</p> <p>В: А чому ти думаєш, що це де Сото?</p> <p>У1: Бо він виглядає найважливішим.</p> <p>В: А чому він тобі здається важливим?</p> <p>У2: Бо він єдиний на білому коні.</p> <p>В: Він єдиний на коні?</p> <p>У2: Ні, він єдиний на білому коні.</p> <p>В: А чому білий кінь – це важливо?</p> <p>У2: Ну, бо білий колір завжди добрий і важливий; добрі завжди одягнені у біле, погані – у чорне.</p> <p>В: Усі погоджуються з цим? [киває] Чи хтось не погоджується? Може хтось мені навести приклад, коли так воно і є?</p> <p>У2: Самотній вершник? Ковбойські фільми?</p> <p>В: Давайте так, ви ще подумаєте над цим і подивитесь, які ще приклади вам вдасться знайти. Подивіться в інтернеті, спитайте у батьків та друзів, і ми знову про це поговоримо завтра. А тим часом повернімося до картини.</p> <p>Даніта каже, що де Сото виглядає важливим. Що ще робить його важливим?</p> <p>У3: Він один, він більший за інших.</p> <p>В: Що в цьому документі, в цій картині вказує на те, що він один або що він більший за інших?</p>	<p><i>Вчитель відповідає на твердження учениці глибокими запитаннями, які спрямовують обговорення, щоб зосередитися на тому, як зображений де Сото.</i></p> <p><i>Коли учениця робить оцінну заяву або висловлює особисту думку, вчитель хоче перевірити у решти класу, чи вони погоджуються. Вчитель може запровадити спосіб визначення рівня згоди, наприклад, коли учні піднімають руки і махають ними, коли вони згодні. Сміх, зітхання чи стогони можуть відображати спонтанну реакцію класу, яку важливо помітити. Вчитель може спробувати спитати в усіх: «Чого ви сміялися? Чого ви застогнали?».</i></p> <p><i>Обговорення поганих і добрих пішло в цікавому напрямку, який може виявитися корисним у подальших дискусіях, але воно також відводить розмову від програми заняття, що стосується західної експансії. У цьому разі вчитель використовує нагоду заохотити учнів поцікавитися цим питанням за межами школи, але тепер він обов'язково має повернутися до нього, як і пообіцяв, щоб обговорити, що учням вдалося дізнатися.</i></p>

Демонстрація декодування, приклад 1	Коментарі
<p>У3: Навколо його голови – білий простір. Він на коні, й через це він вищий за всіх.</p> <p>В: <i>Ще щось? [роззирається по боках]</i></p> <p>У4: Всі інші у маленьких групах, кучкуються разом, а він один, поруч нікого немає і перед ним на землі – вільне місце.</p> <p>В: <i>Щось ще робить його важливим на вигляд?</i></p> <p>У5: Усі інші дивляться на нього.</p> <p>В: <i>Хто дивиться на нього? [Учні вигукують імена різних людей чи груп людей, які дивляться на де Сото.] А його кінь? [сміх] Так, навіть кінь на нього дивиться! Чи є хтось, хто не дивиться на де Сото?</i></p> <p>У6: Чоловік ліворуч, з сивою бородою.</p> <p>В: <i>А куди він дивиться?</i></p> <p>У6: Вгору, на Бога?</p> <p>В: <i>Хто це може бути, на вашу думку?</i></p> <p>У6: Хтось релігійний, священик?</p> <p>В: <i>Так. А куди дивиться сам де Сото? [запитує в усього класу]</i></p> <p>У6: Він дивиться просто вперед.</p> <p>В: <i>Так, він дивиться далі на захід, бо готовий рухатися вперед, відкривати наступне класне місце. [сміх] Ще раз повернімося до картини і пройдемося по класу, я хочу, щоб кожен додав одне слово, яке, на вашу думку, описує де Сото і те, як його зображено на картині. Можете передавати картинку з рук в руки. Почнімо з третього ряду, з Сема.</i></p> <p>У7: Багатий.</p> <p>У8: Лідер. У9: Зухвалий. У10: Владний.</p> <p>У11: Я це хотів сказати. Я – пас. У12: Він не дбає про інших. У13: Небезпечний.</p>	<p><i>Вчитель може виявити з учнями інші докази на картині, вказуючи на елементи кольору й освітлення, обриси вігвамів, які спрямовують увагу на де Сото і т.д., але в ідеалі слухаючи відповіді самих учнів на запитання (що саме ви помічаєте в тому освітленні), а не просто говорячи їм.</i></p> <p><i>Використовуючи семіотичний підхід, вчитель був би активніший в ідентифікації символів і знаків у картині (наприклад, відзначивши, що сива борода – як і білий кінь – представляє добро і набожність).</i></p> <p><i>Додаткові слова та коментарі під час декодування, які викликають сміх, можуть стати важливим елементом у створенні розслабленої атмосфери і спільного розуміння, наближуючи вчителя до учнівських тлумачень і створення значення. По тому, як кожен із учнів дає свою відповідь, учитель має коротко заохочувати через кивки чи короткі коментарі. У будь-яку мить учитель може зупинити подання відповідей і глибше проаналізувати певний аспект певного тлумачення.</i></p>

Демонстрація декодування, приклад 1	Коментарі
<p>В: Добре, повернімося до «зухвалого». Юкі, чому ти так сказала?</p> <p>У9: Через його поставу.</p> <p>В: А що з його поставою?</p> <p>У9: Бо він сидить дуже прямо, тримає повід, ніби він дуже впевнений в собі й нікого не боїться.</p> <p>В: Ще якісь причини, чому він нікого не боїться?</p> <p>У14: Тому що він керівник, і всі мають робити те, що він захоче.</p> <p>У15: Він вищий за всіх, бо він на коні – він може всіх розтоптати, якщо вони йому заважатимуть.</p> <p>В: Ця картина презентує перший контакт між європейськими мандрівниками і корінним населенням. Де Сото і його люди були з Іспанії, і ці події відбулися 1541 року. Що, на вашу думку, говорить назва цієї картини, «Відкриття Міссісіпі де Сото», про той погляд, з якого картина змальовує історичну подію?</p> <p>У19: Цей погляд ігнорує індіанців і каже, що іспанці були перші, хто відкрив цю річку, або принаймні, що вони були важливіші.</p> <p>У11: Вона відображає тільки європейський погляд.</p> <p>В: Як, на вашу думку, поставилися індіанці до прибуття де Сото і які ми бачимо свідчення того в цьому документі?</p> <p>У8: Вони бояться. Подивіться, як жінки схилиються перед ним. Вони бояться гармат і бояться, що білі люди їм зашкодять.</p>	<p><i>В іншому разі вчитель може почекати, поки не буде надано кілька відповідей, а тоді повернутися до тієї, що може повернути розмову до глибшого аналізу, бо це найкраща можливість повести дискусію у напрямку, що дозволить розпакувати основний зміст інформації.</i></p> <p><i>На загал, учителю варто утримуватися і не виправляти тлумачення учнів, хіба що у разі фактичних помилок або расистських, упереджених чи якихось інших шкідливих коментарів, які не виправлятимуть самі учні. Зараз може настати момент, коли вчителю захочеться подати інформацію про час і про те, які європейські країни були представлені різними першовідкривачами, повертаючись аж до Колумбового «відкриття» Америки 1492 року.</i></p> <p><i>Назви картин та інших ілюстрацій – важливі індикатори мети художника та оформлення, і вони впливають на значення. Назви часто збагачують дискусії у класі.</i></p> <p><i>При критичному підході вчитель би активніше відзначив елементи, пов'язані з владою, у цій картині.</i></p>

Демонстрація декодування, приклад 1	Коментарі
<p>В: Хтось хоче щось додати до цього?</p> <p>У14: Мені здається, що індіанці не бояться. Вони готові постояти за себе, а он той чоловік виглядає як лідер індіанського племені.</p> <p>В: Ось цей? [показує] А чому ти думаєш, що він лідер?</p> <p>У14: Оця штука в нього на голові, його постава. Він стоїть прямо, він дивиться просто на де Сото. А отой другий, здається, кланяється, і в його руці люлька миру?</p> <p><i>Дискусія триває; учні подають різні тлумачення, сперечаються одне з одним, по тому як вчитель копає глибше, підштовхуючи їх до дання доказів з документа, що підтверджують їхню інтерпретацію.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Натяк на рух (праворуч) через всю сцену передається жестом указування, відкритим простором перед конем де Сото, напрямком копит його коня тощо. • Різниця в одязі/оголеності між двома групами. • Зброя (гармати тощо), яку європейці тримають, тоді як зброя індіанців складена на купу. • Тотемний стовп, який явно збили (його видно внизу картини). • Пози тіл індіанців.	<p><i>Запитання швидше за все виходили б з тлумачення, яке вже надав вчитель (наприклад, «Як митець передає елемент страху серед північноамериканських індіанців після завоювання їхньої землі європейцями?»).</i></p>